

15. **Дзяржынскі, У.** «Нарысы гісторыі беларускае літаратуры» М. М. Піотуховіча / У. Дзяржынскі // *Узвышша*. — 1929. — № 5. — С. 67–95.
16. **Бухаркін, В.** Літаратуразнаўцы Б. Дз. У. / В. Бухаркін // *Маладняк*. — 1929. — № 11–12. — С. 196–206.
17. **Гесэн, У.** Нацыянал-дэмакратычная гісторыя беларускай літаратуры / У. Гесэн // *Большэвік Беларусі*. — 1930. — № 10–12. — С. 110–123.
18. **На крутым павароце:** Ідэолага-палітычная барацьба на Беларусі ў 1929–1931 гг. : дакументы, матэрыялы, аналіз / аўт.-склад. Р. П. Платонаў. — Мінск : БелНДДАС, 1999. — 385 с.
19. **Васілёнак, С.** Яшчэ раз пра нашы падручнікі па мастацкай літаратуры / С. Васілёнак // *Маладняк*. — 1931. — № 4. — С. 123–131.
20. **Платонаў, Р. П.** Лёсы : гісторыка-дакументальныя нарысы аб людзях і малавядомых падзеях духоўнага жыцця ў Беларусі 20–30 гадоў / Р. П. Платонаў. — Мінск : БелНДДАС, 1998. — 327 с.
21. **Кучар, А.** Система буржуазно-националистических взглядов профессора Пиотуховича // *Пролетарская литература*. — 1931. — № 5–6 — С. 67–75.
22. **Беларускі дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва** (БДАМЛМ). — Фонд 66. — Воп. 1. — Адз. зах. 1404. — Лл. 1–32.
23. **Бэндэ, Л.** Матар’ялы для нарысаў па гісторыі беларускай літаратуры / Л. Бэндэ, А. Кучар // *Маладняк*. — 1931. — № 6–7. — С. 103–125.
24. **Ліманаўскі, Я.** За два гады клясавай барацьбы ў літаратуры / Я. Ліманаўскі // *Маладняк*. — 1931. — № 6–7. — С. 81–102.
25. **Адамовіч, А.** Да гісторыі беларускае літаратуры / Антон Адамовіч. — Менск : Выдавец ІП Зьміцер Колас, 2005. — 1464 с.
26. **На пакутным алтары Адраджэння:** З паказанняў па справе «Саюза вызвалення Беларусі» // *Скарыніч : Літ.-наук. гадавік*. — 2010. — Вып. 8/9. — С. 254–274.

Вольга Іванова

АСАБІСТЫ АРХІЎ ЯНКІ ШУТОВІЧА ЯК КРЫНІЦА ПА ГІСТОРЫІ БЕЛАРУСКАГА МУЗЕЯ ІМЯ І. ЛУЦКЕВІЧА Ў ВІЛЬНІ

Даследаванне асабістага архіва заўсёды пачынаецца з біяграфіі дзеяча. Самым галоўным і па сутнасці адзіным біёграфам перадапошняга дырэктара Беларускага музея імя І. Луцкевіча ў Вільні Янкi Шутовіча⁵⁵ быў Лявон

⁵⁵ Янка (Іван Іосіфавіч) Шутовіч (24 студзеня 1904 г., в. Шутавічы, цяпер Смаргонскі раён Гродзенскай вобласці — 9 снежня 1973 г.) — грамадскі і культурны дзеяч Заходняй Беларусі, літаратуразнавец, даследчык гісторыі літаратуры і культуры. Закончыў Віленскую беларускую гімназію (1924), Віленскі ўніверсітэт (1934). У час навучання ва ўніверсітэце браў удзел у працы Беларускага студэнцкага саюза, Беларускага навуковага таварыства (БНТ), Таварыства прыхільцаў беларусаведы, Беларускага інстытута гаспадаркі і культуры, рэдагаваў часопісы «Студэнцкая думка», «Шлях моладзі», «Калосье». Працаваў у Беларускай друкарні імя Ф. Скарыны. З 18 снежня 1940 г. па 20 лістапада 1944 г. працаваў у Беларускам музеі імя І. Луцкевіча ў Вільні (з 7 ліпеня 1941 г. — на пасадзе дырэктара). 21 лістапада 1944 г. арыштаваны, вызвалены ў 1956 годзе, рэабілітаваны ў 1958-м. Ім напісаныя артыкулы пра Я. Драздовіча, М. Гарэцкага, А. Гурыновіча, М. Забэйду-Суміцкага, Я. Карскага, А. Уласава, П. Сергіевіча, А. Станкевіча, Беларускі музей імя І. Луцкевіча ў Вільні.

Луцкевіч⁵⁶, які напісаў кароткі біяграфічны нарыс пра Я. Шутовіча ў серыі «Партрэты віленчукоў». Ідэйным натхняльнікам гэтай працы была, як вядома, Зоська Верас. У яе знакамітых «Альбомах», якія былі своеасаблівай формай самвыдату і фіксавалі гісторыю беларускага нацыянальнага руху ў Заходняй Беларусі, ёсць і кароткая біяграфія Я. Шутовіча, дзе гаворка пераважна ідзе пра яго цікавасць да дзейнасці М. Забэйды-Суміцкага⁵⁷.

І Зоська Верас, і Лявон Луцкевіч падаюць дату смерці Я. Шутовіча як 9 снежня 1974 г., а энцыклапедычныя артыкулы, надпіс на помніку, апісанне асабістага фонду ў АРКР ЦНБ НАН, скончанае ўжо да сярэдзіны 1974 года, і іншыя сведчанні — як 9 снежня 1973 г. Таксама у сваім лісце да З. Верас 26 снежня 1973 г. паэт С. Новік-Пяюн зазначаў: «Янка Шутовіч пісаў да мяне ў лісце ад 05.11.1973 г., што: “Я ад першага лістапада ў адпуску. Пастараюся быць у Мінску і наведаць Вас. Дык, пакуль, да пабачэння. Ваш Я. Шутовіч. Вільня, 05.11.1973”. А 10-га снежня 1973 г. да мяне пазваніла Лідзія Іванаўна Збралевіч з бібліятэкі імя Якуба Коласа Акадэміі навук БССР, што “Янка Шутовіч памёр”. І яшчэ сказала, што атрымалі яны тэлеграму, Максім Танк таксама атрымаў. Сказала, што Янка Шутовіч быў на перахаванні свайго жонкі. Чаму ж яе перахоўвалі, адкуль і куды?»⁵⁸ Лідзія Іванаўна сказала, што на паховінах Янкі Шутовіча прысутнічаў Адам Мальдзіс, а таксама на “дзяляжы”: “Літоўцы забралі ўсё літоўскае”⁵⁹, а усё беларускае Янка Шутовіч запавяшчаў беларускаму народу”. Лідзія Іванаўна спадзяецца, што яны ўсё атрымваюць для аддзелу рэдкіх кніг бібліятэкі АН БССР»⁶⁰.

Я. Шутовіч пакінуў таксама аўтабіяграфічныя ўспаміны пра асобныя этапы свайго жыцця, звязаныя з навучаннем у Віленскай беларускай гімназіі і працай у музеі⁶¹. Біяграфічная частка дагімназічнага перыяду першых успамінаў у апублікаваны варыянт не ўвайшла, а першыя неапублікаваныя варыянты ўспамінаў пра музей утрымліваюць вялікія біяграфічныя часткі, што ахопліваюць перыяд вайны.

Асабісты фонд Я. Шутовіча і дакументы па гісторыі Беларускага музея імя І. Луцкевіча ў Вільні ўжо разглядаліся ў некалькіх публікацыях апошніх двух гадоў супрацоўнікамі аддзела рукапісаў ЦНБ НАН⁶². Публікацыі Т. Жук былі прысвечаны агляду фонду Я. Шутовіча агулам і яго часткі, звязанай з дзейна-

⁵⁶ Луцкевіч, Л., Войцік, Г. Янка Шутовіч / Лявон Луцкевіч, Галіна Войцік. — Вільня : Рунь, 2000. — 13 с.

⁵⁷ Аддзел рэдкіх кніг і рукапісаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі Нацыянальнай акадэміі навук (АРКР ЦНБ НАН). Ф. 23, воп. 1, адз. зах. 629, л. 41–43. Лявон Луцкевіч быў і аўтарам альбома пра «Віленскі Беларускі музей імя І. Луцкевіча», які цяпер захоўваецца ў асабістым архіве яго пляменніцы Алесі Луцкевіч.

⁵⁸ Жонка Янкі Шутовіча, літоўская паэтка Она Міцютэ (Ona Miciūtė), была спачатку пахаваная на вайсковых могілках Вільні, а потым перапахаваная на Антокальскіх — некропалі вядомых літоўскіх дзеячаў.

⁵⁹ Асабісты фонд Оны Міцютэ захоўваецца ў Літоўскім архіве літаратуры і мастацтва. Утрымлівае у т. л. сямейныя фотаздымкі разам з Я. Шутовічам. LLMA. F. 269, ар. 1, bib. 22, 30, 31, 32, 47.

⁶⁰ БДАМЛМ. Ф. 318, воп. 1, адз. зах. 106, л. 103–104.

⁶¹ АРКР ЦНБ НАН. Ф. 1, воп. 1, адз. зах. 60, 61, 64.

⁶² Жук, Т. И. Коллекция документов о деятельности Виленского белорусского историко-этнографического музея имени Ивана Луцкевича в фонде отдела редких книг и рукописей Центральной научной библиотеки Национальной академии наук Беларуси / Т. И. Жук // Берковские чтения. Книжная культура в контексте международных контактов, 2021 : материалы VI Междунар. науч. конф., Гродно, 26–27 мая 2021 г. / Междунар. ассоц.

сцю музея ў прыватнасці. Пераважна ішла гаворка пра тры адзінкі захоўвання 108–110, вылучаныя ў адпаведны раздзел, і артыкул пра музей, верагодна, напісаны рукой А. Луцкевіча (адз. зах. 384). Да дзейнасці музея ў артыкулах былі аднесеныя і адбіткі клішэ з адз. зах. 304 і 305, але, відавочна, што яны паходзяць з аднаго з беларускіх выдавецтваў ці друкарняў Вільні, з якімі супрацоўнічаў Я. Шутовіч у міжваенны час, і да працы музея дачынення не маюць. У публікацыі яшчэ адной супрацоўніцы аддзела І. Мурашовай ідзе гаворка пра выяўленне 80 кніг са сховішчаў ЦНБ з пазнакамі з бібліятэкі музея і БНТ.

Асабісты архіў Я. Шутовіча пасля яго смерці 9 снежня 1973 г. трапіў да сястры Веранікі Клімовіч⁶³, якая была замужам за яшчэ адным вядомым грамадскім дзеячам Адольфам Клімовічам. Жонка Я. Шутовіча, літоўская пісьменніца Она Міцютэ, памерла на 10 месяцаў раней — 2 лютага 1973 г., а Вераніка Клімовіч паспела перадаць архіў Я. Шутовіча ў АРКР ЦНБ НАН Беларусі ў 1974 годзе да сваёй смерці ў тым самым годзе (а раней перадала архіў свайго мужа Адольфа Клімовіча). Адбывалася гэта праз пасрэдніцтва Алеся Разанава. Частка дакументаў фонду, уключаючы два фотаальбомы і асобныя фотаздымкі дзеячаў беларускай культуры, былі набытыя да гэтага яшчэ ў самога Я. Шутовіча. Дакументы аб яго працы ў рэдакцыі часопіса «Калосьсе» перадаваліся пазней у студзені 1975 года ад пляменніцы Я.І. Гарлуковіч. Колькасць кніг, перададзеных разам з архівам, застаецца невядомай, паколькі акт перадачы не складаўся. Кнігі з дароўнымі надпісамі Я. Шутовічу ад М. Танка, М. Машары, Р. Зямкевіча, Т. Лебяды і іншых перадаваліся, верагодна, яшчэ пры яго жыцці.

Акрамя ўласна фонду Я. Шутовіча важна пазначыць і наяўнасць раздзела «Беларускі музей у Вільні» ў калекцыі № 23 аддзела рукапісаў. Запісы ва ўліковых дакументах аб правеніенцыі гэтай часткі адсутнічаюць. Аднак з высокай доляй верагоднасці можна казаць пра паходжанне дакументаў з асабістага архіва Я. Шутовіча, паколькі з ім існавалі кантакты аддзела (як, напрыклад, і з З. Верас праз С. Новіка-Пеюна). Таксама гэтыя дакументы належаць пераважна да ваеннага перыяду дзейнасці музея, калі яго ўзначальваў Я. Шутовіч. Некаторыя пазнакі на старонках шэрага розных дакументаў сведчаць аб тым, што Я. Шутовіч займаўся збіраннем дакументаў праз набыццё ў букіністычных крамах (напрыклад, альбомы Уладзіслава

акад. наук [и др.]; сост.: Л. А. Авгуль, Н. В. Вдовина; редкол.: Л. А. Авгуль [и др.]. — Минск, 2021. — С. 179–187; Жук, Т. І. Янка Шутовіч і яго дакументальная спадчына ў фондзе аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі / Т. І. Жук // Матэрыялы XVI Міжнар. кнігазнаўчых чытанняў: да 500-годдзя заснавання Жыровіцкага манастыра і бібліятэкі, Мінск, 15 мая 2020 г. / [склад.: Т. А. Сапега, А. А. Суша, К. В. Суша]. — Мінск, 2020. — С. 249–254; Мурашова, І. Л. Книги из библиотеки Белорусского музея им. И. Луцкевича в фондах ЦНБ НАН Беларуси // Путь длиною в полстолетия: к 50-летию образования отд. ред. кн. и рукоп. Центр. науч. б-ки им. Я. Коласа Нац. акад. наук Беларуси / НАН Беларуси, Центр. науч. б-ка; сост.: А. В. Стефанович, М. М. Лис; редкол.: А. И. Груша (гл. ред.) [и др.]. — Минск, 2015. — С. 133–140; Жук, Т. І. Да гісторыі існавання Віленскага беларускага музея імя Івана Луцкевіча (па матэрыялах фонду аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў Цэнтр. навук. б-кі імя Якуба Коласа НАН Беларусі) / Жук Т. І. // Матэрыялы XVII Міжнародных кнігазнаўчых чытанняў, Мінск, 22–23 красавіка 2021 г. / [склад.: Т. А. Сапега, А. А. Суша, К. В. Суша]. — Мінск, 2021. — С. 76–82.

⁶³ Вераніка Клімовіч, Янка Шутовіч і іх сястра Марыя пахаваныя на адных могілках у Павільнісе, але ў розных месцах: Янка Шутовіч побач з Фабіянам Ярэмічам, а Вераніка Клімовіч разам з дзецямі.

Паўлюкоўскага), а таксама, што ён перадаваў дакументы ў бібліятэку на працягу 10 гадоў⁶⁴. Магчыма, тут мелі ўплыў асабістыя кантакты і сяброўства з Генадзем і Янінай Кісялёвымі⁶⁵. Мала таго, калі правесці кантэнт-аналіз калекцыі № 23, то можна заўважыць істотныя перакрываванні са складам Віленскага беларускага фонду (Ф. 21) у Віленскай бібліятэцы Урублеўскіх (МАВЛ). Далейшае вызначэнне правеніенцыі гэтых дакументаў можа быць толькі праз вывучэнне рэдкіх уладальніцкіх пазнак на іх, што з'яўляецца доўгай і карпатлівай працай, даступнай хіба супрацоўнікам самога аддзела рукапісаў пры правядзенні прац па перасістэматызацыі калекцыі.

Да фонду Я. Шутовіча і да калекцыі ў аддзеле рукапісаў пачалі актыўна звяртацца толькі з пачатку 1990-х гг. Але першае выкарыстанне ўспамінаў пра музей адносіцца да 1976 года (Лідзія Арабей), у лістах выкарыстання маюцца пазнакі аб 3–5 праглядах за 1980-я гг. Асобныя справы фонду пазначаны літарай «С», а значыць, захоўваліся як сакрэтныя. З іншага боку, пазнак аб рассакрэчванні на саміх вопісах і ва ўліковых дакументах не маецца. Сам фонд выкарыстоўваўся зрэдку, доступ да яго быў пэўным чынам абмежаваны. Пра яго было амаль невядома, нават зацікаўленым, пра што згадвае Зоська Верас у лісце да Адама Мальдзіса ад 12 мая 1979 г.: *«Калі не памыляюся, пасля смерці Янкі Шутовіча гр. А. Разанаў прыязджаў у Вільню і сартаваў астаўшыяся архівы Я. Шутовіча. Магчыма, гр. Разанаў помніць, што там было, што ўдалося знайсці і захаваць, і ласкава мяне аб гэтым паведаміць. Я ведаю, што астаўся нарыс аб віленскім Беларускаму музеі імя І. Луцкевіча (ён у майго зяця) і нарыс аб сьпеваку М. Забэйдзе — ён таксама захаваны. А што больш? Як ведаеце, маю рукапісны зборнічак жыццяпісаў — у т. л. і Я. Шутовіча. Хацела б да яго дадаць інфармацыі, што з працаў і наагул архіваў Я. Шутовіча захавалася і дзе. Была б вельмі удзячная»*⁶⁶. *«Пасля смерці Я. Шутовіча яго архівы забрала пляменьніца ў Павільнюс. Там іх перабіраў А. Разанаў. Пасля падобна, прыязджаў нехта з Менска і забраў ці ня ўсё»*⁶⁷.

Выданне ўспамінаў, што захоўваліся ў фондзе, належыць да сярэдзіны 1990-х гг. (Л. Луцкевіч, А. Вабішчэвіч на старонках часопіса «Спадчына»). А больш грунтоўнае вывучэнне пазнейшага перыяду адбывалася ў межах літаратуразнаўчых (І. Багдановіч, М. Запартыка і інш.⁶⁸) і гістарычных⁶⁹ дасле-

⁶⁴ Жук, Т. І. Да гісторыі існавання Віленскага беларускага музея імя Івана Луцкевіча (па матэрыялах фонду аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі) / Т. І. Жук // Матэрыялы XVII Міжнар. кнігазнаўчых чытанняў, Мінск, 22–23 красавіка 2021 г. / [склад.: Т. А. Сапега, А. А. Суша, К. В. Суша]. — Мінск, 2021. — С. 76–82; АРКР ЦНБ НАН. Ф. 1, воп. 1. адз. зах. 85, арк. 36; Тамсама, адз. зах. 288, арк. 116.

⁶⁵ Ліставанне з імі ў фондзе цалкам адсутнічае.

⁶⁶ Верас, З. Я помню ўсё: успаміны, лісты / Зоська Верас. — Гародня: Wrocław [Вроцлаў : б. в.], 2013. — С. 161.

⁶⁷ З ліста Адаму Мальдзісу. 10 студзеня 1975 г. // Верас, З. Я помню ўсё: успаміны, лісты / Зоська Верас. — Гародня: Wrocław [Вроцлаў : б. в.], 2013. — С. 124.

⁶⁸ Багдановіч, І. Янка Шутовіч і беларускі літаратурна-грамадскі рух 1920–1930-х гг. у Вільні // Новае слова ў беларусістыцы. Літаратуразнаўства і фалькларыстыка: матэрыялы V Міжнар. кангрэса беларусістаў, Мінск, 20–21 мая 2010 г. / [пад рэдакцыяй І. Э. Багдановіч]. — Мінск : Четырэ чверці, 2012. — С. 125–134; Запартыка, М. Эпістальрый як крыніца звестак пра Адама Гурыновіча (паводле ліставання Я. Шутовіча з Янінай Гурыновіч) / М. Запартыка // Роднае слова. — 2014. — № 12 — С. 14–17.

⁶⁹ Горны, А., Юстыцкая, Т. Невядомыя крыніцы да біяграфіі Арсена Канчэўскага (1901–1931) / А. Горны, Т. Юстыцкая // Беларускі гістарычны часопіс. — 2022. — № 4 — С. 25–33.

даванняў. У шэрагу з іх, як і ў аглядах супрацоўнікаў аддзела, былі зроблены і апісанні частак, што тычацца непасрэдна гісторыі музея. З іншага боку, гэты даволі вялікі, багаты і шматслойны комплекс дакументаў з мноствам узаемасувязей з іншымі асабістымі архівамі і дакументальнымі комплексамі, патрабуе нашмат большай увагі з біяграфічнага, літаратуразнаўчага, крыніцзнаўчага і гістарычнага пункту гледжання, уключаючы і складаную і трагічную гісторыю Беларускага музея імя Івана Луцкевіча ў Вільні.

Пра склад асабістага архіва Я. Шутовіча і этапы яго фарміравання можна меркаваць па пратаколе вобшуку са следчай справы з Асобага архіва Літвы⁷⁰ (копія, зробленая пад капірку, захавалася ў асабістым фондзе⁷¹). Там згадваюцца часопісы «Беларускі голас», «Пагоня», «Калосьсе» ды іншыя, газеты, кнігі, брашурны пераважна 1942–1944 гг. выдання, асабістыя дакументы (пашпарт, пасведчанні, фотаздымкі), рукапісы розных асоб. Значная колькасць матэрыялаў, канфіскаваных пры вобшуку, былі вернуты назад: кнігі, часопісы, рукапісы К. Дуж-Душэўскага, П. Крэчэўскага ды іншыя, справаводныя дакументы беларускіх арганізацый, у т. л. музея⁷², рэдакцыі часопіса «Калосьсе» і літаратуразнаўчыя працы Янкі Шутовіча па біяграфіі Адама Гурыновіча⁷³. Справаводныя дакументы музея, забраныя, а потым вернутыя НКУС, захаваліся ў асабістым фондзе Я. Шутовіча. На іх падставе ў 1971 годзе пісаліся і ўспаміны пра музей⁷⁴. Пералік матэрыялаў з асабістага архіва Шутовіча 1944 года дазваляе казаць пра яго сувязь з дакументамі музея і іншых віленскіх беларускіх арганізацый, дае ўяўленне пра склад асабістых архіваў таго часу і дакументы, якія маглі зацікавіць органы НКУС.

Большая палова асабістага фонду Я. Шутовіча — гэта дакументы пасляваеннага часу. Частка дакументаў аб дзейнасці ў міжваенны перыяд у рэдакцыі «Калосься», аб дзейнасці музея і БНТ магла быць перададзена ў склад калекцыі № 23. Частка трапіць у склад архіва музея і фондаў беларускіх арганізацый пасля вайны. Як ужо адзначалася, пасля вяртання з высылкі Я. Шутовіч актыўна займаўся збіральніцкай дзейнасцю, выкупляючы з букіністычных крамаў дакументы аб дзейнасці беларускіх дзеячаў і арганізацый Заходняй Беларусі.

Справаводныя дакументы музея з фонду Я. Шутовіча і калекцыі № 23 аддзела рукапісаў⁷⁵ даволі падрабязна апісаныя ў папярэдніх архівазнаўчых аглядах (Т. Жук), а таксама літаратуразнаўчых (І. Багдановіч) і крыніцзнаўчых (В. Іванова) даследаваннях. Да справаводнай часткі гэтага перыяду трэба абавязкова далучыць некалькі дакументаў з адз. зах. 20, фонду 4 Адама Станкевіча пераважна аб гісторыі музея пасля арышту Я. Шутовіча і перадачы яго самай каштоўнай часткі ў склад аддзела рукапісаў бібліятэкі

⁷⁰ Іванова, В. Беларускі музей імя Івана Луцкевіча ў Вільні: шлях да ліквідацыі / В. Іванова // Номо Historicus. Гадавік антрапалагічнай гісторыі. — Мінск, 2022. — С. 137–142.

⁷¹ АРКР ЦНБ НАН. Ф. 1, воп. 1, адз. зах. 116.

⁷² Цяпер захоўваецца ў асабістым архіўным фондзе Я. Шутовіча. АРКР ЦНБ НАН. Ф. 1, воп. 1, адз. зах. 108.

⁷³ Асобы архіў Літвы. Воп. 45, адз. зах. 54396, арк. 9–13. Пратакол вобшуку. Рус. мова. 21.11.1944; Спіс канфіскаваных кніг і рукапісаў. 20.11.1944. Рус. мова.

⁷⁴ Цяпер захоўваецца ў асабістым архіўным фондзе Я. Шутовіча. АРКР ЦНБ НАН. Ф. 1, воп. 1, адз. зах. 108.

⁷⁵ АРКР ЦНБ НАН. Ф. 1, адз. зах. 108, 109, 110. Ф. 23, адз. зах. 551–562. Усяго 14 адз. зах., а таксама 3 адз. зах. 66–68 БНТ.

Урублеўскіх (MABL). А таксама службовыя пасведчанні Я. Шутовіча⁷⁶ і В. Дрэмы⁷⁷ за 1941–1945 гг., што захаваліся ў іх асабістых фондах.

Аналіз справаводнай дакументацыі музея дазваляе казаць пра тое, што мяжа паміж архівам музея (як грамадскай арганізацыі) і асабістым архівам яго кіраўнікоў і супрацоўнікаў часта не праводзілася. У архіве Я. Шутовіча, як і ў архіве А. Луцкевіча, адкладваліся дакументы аб іх дзейнасці ў музеі. Для Я. Шутовіча гэта 1941–1944 гг., і дакументы музея і ў яго фондзе, і ў калекцыі № 23 аддзела рукапісаў пераважна за згаданы перыяд. Таксама не існавала дакладнага структурнага размежавання паміж архівам БНТ і музея. Таму часта іх дакументы перамяжоўваюцца, хоць падчас навукова-тэхнічнай апрацоўкі ў дзяржаўных архівах заўважаецца імкненне да падзелу на асобныя комплексы ўнутры фонду.

Я. Шутовіч у пасляваенны час працаваў над рэканструкцыяй гісторыі музея пасля ўласнага арышту, збіраў дакументы. І для гэтага звяртаўся да былых супрацоўнікаў з анкетай-апытальнікам па ключавых пытаннях працы і ліквідацыі музея. На жаль, у яго архіве захаваліся толькі адзін адказ — апошняга дырэктара музея Юозаса Пятруліса⁷⁸. Няма тут такіх самых адказаў ад Уладаса Дрэмы, Пётры Сергіевіча, Янкі Бекіша, Фелікса Стацкевіча, Уладзіслава Паўлюкоўскага, якія несумненна далі б вычарпальную інфармацыю пра заключны этап яго дзейнасці і не толькі (Дадатак 1).

Успаміны Я. Шутовіча пра Беларускі музей у Вільні пад аўтарскай назвай «Незабыўная скарбніца» былі напісаныя ў 1971 годзе з дзвюх нагодаў. Першая — гэта публікацыя ў канцы 1970 года на старонках «Літаратуры і мастацтва» артыкулаў А. Мальдзіса «Сляды продкаў», дзе вялася гаворка ў т. л. і пра музей⁷⁹. Я. Шутовіч палічыў неабходным выправіць некаторыя недакладнасці, там знойдзеныя. Другая прычына — гэта 50-гадовы юбілей музея. Дзве гэтыя падзеі выклікалі не толькі вялікую хвалю ўспамінаў, але і жаданне сабраць звесткі і правесці рэканструкцыю яго гісторыі. Частка дакументаў справаводства захавалася ў асабістым архіве і стала асновай для напісання ўспамінаў, быў знойдзены пратакол ліквідацыйнай камісіі, артыкулы з беларускага нумара «Signal»⁸⁰ і іншыя публікацыі. Звяртаўся Я. Шутовіч у розныя сховішчы, дзе знаходзіліся часткі музея, і фактычна першым прапанаваў план яго рэканструкцыі. Нягледзячы на моцнае жаданне апублікаваць іх, у свет яны выйшлі толькі праз 24 гады, у 1995 годзе на старонках часопіса «Спадчына». Верагодна, таму распаўсюд адбываўся ў копіях і варыянтах нарыса-ўспаміну, які перадаваўся для знаёмства З. Верас, С. Новіку-Пеюну, Л. Луцкевічу, Я. Куліку, а, магчыма, і іншым знаёмым (напрыклад, М. Танку).

Пра знаёмства з гэтымі ўспамінамі згадвае Зоська Верас: *«Цяпер прыняслі мне вялікі нарыс аб Беларускім музеі імя І. Луцкевіча. Мушу спешна прачы-*

⁷⁶ АРКР ЦНБ НАН. Ф. 1, воп. 1, адз. зах. 242, арк. 2, 25–27, 39, 41.

⁷⁷ Літоўскі архіў літаратуры і мастацтва (LLMA). Ф. 551., воп. 1, адз. зах. 269, л. 1–5.

⁷⁸ АРКР ЦНБ НАН. Ф. 1, воп. 1, адз. зах. 108, арк. 57–59. Адказы Юозаса Пятруліса на апытальнік для супрацоўнікаў музея, складзены Я. Шутовічам. 1971. Літ. мова.

⁷⁹ Мальдзіс, А. Сляды продкаў А. Мальдзіс // Літаратура і мастацтва. — 1970. — 16, 23, 30 кастр.

⁸⁰ АРКР ЦНБ НАН. Ф. 1, воп. 1, адз. зах. 63.

таць, а чытаць цяжка, бо гэта рукапіс, ды і яшчэ чарнавік»⁸¹. «Як там было з дырэктарствам Я. Шутовіча — цяжка сказаць. Ён свае заслугі, хіба, перабільшваў, але нарыс аб музеі напісаў нядрэнна, падрабязна, толькі дзе ён дзеўся? Пасля смерці Я. Шутовіча яго архівы забрала пляменьніца ў Павільнюс. Там іх перабіраў А. Разанаў. Пасля падобна, прыязджаў нехта з Менска і забраў ці ня ўсё? І дзе ж той нарыс аб музеі?»⁸²

З гэтай прычыны захавалася некалькі варыянтаў успамінаў у розных фондах. Яны часам маюць вельмі вялікія адрозненні паміж сабой і па аб'ёме, і па наяўнай інфармацыі. Некаторыя найкаштоўнейшыя звесткі маюцца ў адным варыянце, але адсутнічаюць у астатніх, у т. л. апублікаваным. Усяго можна вылучыць 8 варыянтаў:

1. Найбольш поўны, 13 раздзелаў, зыходны: АРКР ЦНБ НАН. Ф.1, воп. 1, адз. зах. 60, л. 1–63. Незабыўная скарбніца.

2. Асноўны тэкст нарыса: АРКР ЦНБ НАН. Ф. 1, воп.1, адз. зах. 60, л. 65–87. Незабыўная скарбніца.

3. Чарнавікі: АРКР ЦНБ НАН. Ф. 1, воп. 1, адз. зах. 61, 27 л. Незабыўная скарбніца.

4. Кароткі агляд складу музея з 3 раздзелаў з рукапіснымі рэдактарскімі праўкамі. Чарнавік: АРКР ЦНБ НАН. Ф. 1, воп. 1, адз. зах. 59, л. 1–17. Беларускі музей імя І. Луцкевіча ў Вільні.

5. Кароткі агляд складу музея з 3 раздзелаў без правак. Белавік: АРКР ЦНБ НАН. Ф. 1, воп. 1, адз. зах. 59, л. 18–34. Беларускі музей імя І. Луцкевіча ў Вільні.

6. Асноўны тэкст нарыса. Белавік: БДАМЛМ. Ф. 518, воп. 1, адз. зах. 1018, л. 1–25. Незабыўная скарбніца.

7. Копія надрукаванага артыкула за выключэннем правапісу: Асабісты архіў Алесі Луцкевіч. З успамінаў Янкі Шутовіча. 27 старонак з фотаздымкамі.

8. З успамінаў Янкі Шутовіча пра Віленскі беларускі музей. Публікацыя Лявона Луцкевіча // Спадчына. — 1995. — № 1. — С. 32–46.

Першы варыянт можна разглядаць як зыходны. Ён складаецца з 63 машынапісных старонак і 13 раздзелаў:

1. Уступ (л. 1–3);
2. Святое гэта месца (л. 3–4);
3. Здзейсненыя мары (л. 4–5);
4. Музей — беларуская Мэкка (л. 5–6);
5. Перыяды і ўмовы існавання / Ад пачатку і да канца існавання (л. 7–9);
6. Памяшканне (л. 10–23);
7. Скарбы Музею / Скарбніца беларускай навукі і культуры (л. 24–32);
8. Праца, праца... / Работа у Музеі і вынікі яе... (л. 33–36);
9. І яшчэ пра дзейнасць Музею (л. 37–40);
10. Паходня (л. 41–46);
11. Зборы музею у цыфрах (л. 47–49);

⁸¹ 3 ліста З. Верас да А. Пяткевіча. 1972 г. Вільня // Верас, З. Я помню ўсё: успаміны, лісты / Зоська Верас. — Гародня: Wrocław [Вроцлаў : б. в.], 2013. — С. 117.

⁸² 3 ліста З. Верас да А. Мальдзіса. 10 студзеня 1975 г. // Верас, З. Я помню ўсё: успаміны, лісты / Зоська Верас. — Гародня: Wrocław [Вроцлаў : б. в.], 2013. — С. 124.

12. Ліквідацыя (л. 50–58);

13. Далей пра ліквідацыю (л. 59–63).

Некаторыя з раздзелаў маюць некалькі варыянтаў назвы. У апублікаваным варыянце адсутнічае уступ, раздзелы 6, 9–10, 11, раздзелы 12 і 13 аб'яднаныя. Агулам тэкст нашмат больш эмацыйны, з вялікай колькасцю ацэнак і падрабязнасцей. Асаблівае ўражанне робіць апісанне бамбардзіроўкі Вільні ў ліпені 1944 г., пасля сканчэння якой, выбраўшыся са сховішча, адной з першых думак Я. Шутовіча была думка пра музей і яго зборы. І якая была палёгка, што амаль усё засталася на месцы: *«Я з Сяргіевічам з вуліцы прыняслі у агарод забітага нямецкага салдата, выкапалі у агародзе яму і закапалі у ёй немца і савецкага салдата... Справіўшыся з бліжэйшымі ахвярамі, мы пайшлі аглядаць суседнія збудаванні. На двары Антокальскай 35, дзе я раней пражываў, знаходзім цэлую кучу забітых цывільных грамадзян, сярод іх мае знаёмыя прыяцелі... Калі мы ішлі (я ужо ішоў з жонкай) у цэнтральную часць горада, то на кожным кроку, на кожнай вуліцы, у скверах і садах бачылі жудасныя карціны — звугленыя трупы танкістаў, разбітыя, спаленыя, абгарэлыя, знішчаныя нямецкія і савецкія танкі уздоўж берага рэчкі Вялікай, на самым беразе і ў рацэ у вадзе, маса трупаў нямецкіх салдат і афіцэраў. Жах было глядзець на такое відовішча... Урэшце прыйшлі ў музей. Аглядаю яго. Дзверы, што вялі ў калідор і ў пакоі і залы занятыя музеем парашчыняны, там-сям раскінуты кніжкі, экспанаты... Не хапала з аддзелу мілітарыяў некалькі пісталетаў і мячоў. Так здаецца ўсё ў парадку... Шкадаваць не было чаго. Добра і так. Я усцешыўся што фонды музея засталіся амаль цэлымі, захаванымі»⁸³.*

Вельмі важнай з'яўляецца частка ўспамінаў, што тычыцца колькасных паказчыкаў працы музея і яго справаводства, — «Зборы музею у цыфрах» (л. 47–49). Частка з аглядам складу музея базіруецца на апублікаваным аглядзе А. Луцкевіча (1933), а таксама на рукапісным варыянце артыкула пра музей у кантэксце гісторыі Беларусі, зробленым рукой А. Луцкевіча, што захоўваецца ў фондзе⁸⁴ (Дадатак 2).

Другі, белава варыянт успамінаў, які ўжо больш адпавядае форме нарыса, чым успаміну, знаходзіцца ў той самай справе на старонках 65–87 пад назвай «Я. Шутовіч. Незабыўная скрабніца... / Беларускі Музей ім. Івана Луцкевіча у Вільні. У 50-ю гадаўшчыну ад заснавання». Ён, за выключэннем рэдактарскіх правак, амаль цалкам супадае з шостым варыянтам (25 л.), які захоўваецца ў фондзе Я. Куліка ў БДАМЛМ⁸⁵. Складаецца з наступных частак:

1. Уступ (л. 1–3);
2. Святое гэта месца (л. 4);
3. Здзейсненыя мары (л. 5–9);
4. Заглянем у паасобныя фонды (л. 9–14);
5. Паходні (л. 16–19);
6. Ліквідацыя (л. 19–21);
7. А пакуль ведаем вось што... (л. 21–22);
8. Увага, увага (л. 23–25).

⁸³ АРКР ЦНБ НАН. Ф. 1, воп. 1, адз. зах. 60, л. 13–15.

⁸⁴ АРКР ЦНБ НАН. Ф. 1, воп. 1, адз. зах. 384.

⁸⁵ АРКР ЦНБ НАН. Ф. 518, воп. 1, адз. зах. 1018.

Тут у раздзеле «Здзейсненыя мары» даюцца найбольш падрабязныя колькасныя паказчыкі збораў музея: *«Трэба ведаць, што ў ваенным часе музей значна папоўніўся як экспанатамі, так і архіўнымі матэрыяламі і кніжнымі фондамі — гэта за кошт паступлення ў музей архіваў, актаў і кніжных фондаў беларускіх культурна-асветных арганізацый, зліквідаваных падчас і перад вайною, а таксама ад прыватных асобаў. Музей быў проста ператвораны ў склад, у якім было так цесна, што не павярнуцца... Але ўсё ж, нягледзячы на цяжкія ўмовы працы, праца гэта даволі інтэнсіўна і эфектыўна вялася. Доказам гэтага — ішчасліва захаваныя інвентарныя кнігі музея, якія сёння знаходзяцца ў Гісторыка-этнаграфічным музеі Акадэміі навук Літоўскай ССР. Іх дзве кнігі (тамы). Першая кніга мае запісаных інвентарных пазіцыяў — 4.978, а усяго ў ёй запісаных і апісаных экспанатаў — 6.422; у другой кнізе — апрацаваных і запісаных пазіцыяў ад № 4.979 да № 9.421... Часамі ў адну інвентарную пазіцыю ўваходзілі аж некалькі апісаных экспанатаў, і таму паводле інвентарных кніг лік экспанатаў значна перавышае лік інвентарных пазіцыяў... Інвентарныя пазіцыі ўспомненых кніг ахаплялі толькі экспанаты што датычылі гістарычнага быту, мастацтва, археалогіі, этнаграфіі, поліграфіі, мілітарыяў. Для экспанатаў аддзелаў сфрагістыкі, нумізматыкі, музычна-песеннага і інш. былі заведзены асобныя інвентарныя кнігі і каталогі; таксама асобна вяліся картатэкі і інвентарныя кнігі бібліятэкі і архіву. Паводле прыблізных дадзеных на 1942 г. у аддзеле сфрагістыкі і нумізматыкі было з'інвентарызавана каля 3.000 пазіцыяў, у бібліятэцы — 15.000. Адносна багаты быў аддзел фотаграфічны, а таксама картаграфічны — яны належалі да архіва і бібліятэкі. Да гэтай пары не ведаю, дзе падзеліся, дзе знаходзяцца інвентарныя кнігі і каталогі з пералічаных аддзелаў пасля ліквідацыі музея. Як ужо казаў, у Музеі сабралася вялікае багацце, болей як палавіна экспанатаў не была інвентарызавана — паводле нашага падліку на дзень ліквідацыі музея ў ім было болей 50.000 экспанатаў, а ў бібліятэцы больш 25.000 тамоў кніг». Гэтыя дадзеныя патрабуюць верыфікацыі, але з'яўляюцца найбольш поўнай колькаснай ацэнкай найбагацейшых збораў музея.*

Трэці варыянт успамінаў цалкам складаецца з чарнавікоў і выразак з нарыса. Тут адзначана гісторыя рэдагавання, цікавыя і часам камічныя нататкі аб працэсе пісання ўспамінаў: *«Стр. 21. Не вінаваціць тав. Бекіша аб вывазцы нумізматыкі ў Польшчу. Нет пэўнасці ў гэтым». «Была вызначана ліквідацыйная камісія на чале з намеснікам Наркампра ЛССР І. Мешкаўскене. У склад камісіі уваходзілі выдатныя спецыялісты па музейнай справе, выдатныя літоўскія вучоныя: Яблонскі, Пакаркліс і інш. Быў ў саставе камісіі і прадстаўнік БССР. З бел. музэю учаснічалі ў працы камісіі як тэхнічныя работнікі тт. Стэцкевіч і Паўлюкоўскі». «Я, Шутовіч Янка, кідаю працу, бо машынка не працуе, галава таксама. У чым тут справа. Сапраўды галава не вара — я ўжо атупеў, ці машынка вінавата, а значыць тэхніка нашая, савецкая, айчынная... Маленькія літаркі лепей выходзяць, вялікія зусім не выходзяць. Як бы рабі што хочаш, трэба машынку здаваць у майстэрню дзеля напавы».*

Чацвёрты і пяты варыянты маюць аднолькавую структуру. Чацвёрты — з рукапіснымі рэдактарскімі праўкамі, пяты — белавік. Адрозніваюцца ад астатніх варыянтаў структурай, назвамі раздзелаў: «Святое гэта месца і Здзейсненыя мары» (л. 2–4, 19–21), «Беларуская Мэкка» (л. 4–5, 21–22), «Асноўныя аддзелы музея» (л. 5–17, 22–34).

Сёмы варыянт — поўная копія надрукаванага (за выключэннем правапісу, у друкаваным — тарашкевіца), знаходзіцца ў «альбоме», зробленым Л. Луцкевічам для З. Верас на дзень народзінаў у 1978 годзе з наступнымі раздзеламі: «Святое гэта месца», «Здзейсненыя мары», «Музэй — беларуская Мэкка», «Даваенны перыяд», «Ці шмат людзей наведала музэй», «Аб фондах выяўленчага мастацтва», «Далейшы лёс музэю», «Ліквідацыя», «Далей пра ліквідацыю».

У фондзе захоўваюцца і **біяграфічныя дакументы** — больш за дзясятка пасведчанняў аб працы ў музеі за 1941–1944 гг., падпісаныя сакратаром АН Літвы С. Сужэдэлісам, фінансавым сакратаром В. Герулайцісам і іншымі службовымі асобамі⁸⁶.

Вельмі значнай і цікавай часткай асабістага архіва Я. Шутовіча з’яўляюцца **фотаздымкі** з першай паловы XX ст. Паводле сведчання М. Танка, у Я. Шутовіча як у рэдактара «Калосься» быў свой фотаапарат і ён шмат фатаграфавалі. Максім Танк нават жартаваў, што Шутовіч менавіта фотаздымкамі аплачвае працу аўтараў часопіса: «С. 203. Сёння Я. Шутовіч перадаў мне некалькі фатаграфій: адна — любіцельская — зробленая на казюкаўскім фэсце, дзе мы зняліся са спявачкай А. Чарняўскай, другая — зробленая 13/03 у Зданоўскіх. На апошняй А. Жукаўскас, П. Каросас, Я. Шутовіч і я. У рэдактара “Калосься” ёсць адна слабасць — унікавае на фатаграфіях усе “гістарычныя” сустрэчы. А паколькі здымкі з’яўляюцца адзіным ганарарам, які ён выплачвае за нашы творы, мы і не адмаўляемся, калі ён угадвае нас зняцца»⁸⁷. Ад фотакартак ніхто не адмаўляўся, і іх копіі разыходзіліся па розных архівах. Напрыклад, копіі фотаздымкаў Оны Міцютэ з Я. Шутовічам і М. Танкам захоўваюцца ў Літоўскім архіве літаратуры і мастацтва (LLMA). Таксама ў фондзе ёсць фотакопіі карцін П. Сергіевіча, ікон і малюнкаў, якія захоўваліся ў музеі⁸⁸.

У фондзе адклалася таксама вялікая колькасць фотаздымкаў асобаў, якія былі звязаныя з дзейнасцю музея: Адама Станкевіча, Пётры Сергіевіча, Кляўдуша Дуж-Душэўскага, Уладзіслава Паўлюкоўскага, Тадэвуша Шалігоўскага, Фелікса Стацкевіча, Антона Грыневіча.

Янка Шутовіч значную частку сваёй працы прысвяціў даследаванню біяграфій беларускіх дзеячаў, якія так ці інакш былі звязаныя з музеем: Пётры Сергіевіча (адз. зах. 19, 21, 27), Уладзіслава Паўлюкоўскага (58, 288, 289), Уладася Абрамавічуса (55, 74, 78, 79), Адама Станкевіча, таму ў яго фондзе адклаліся адпаведныя матэрыялы. У пасляваенны час ён падтрымліваў ліставанне з Феліксам Стацкевічам, Мар’янам Пецюкевічам, Сяргеем Новікам-Пеюном, Рыгорам Шырмай, прафесарам Тадэвушам Шалігоўскім, Юозасам Петрулісам, Уладасам Дрэмам, якія так ці інакш былі звязаныя з дзейнасцю музея. На жаль, гэтае ліставанне прысвечана пераважна актуальным падзеям таго часу і мінулае ў ім амаль не закранаецца.

Гісторыя музея адлюстроўваецца і ў іншых фондах асабістага паходжання, якія захоўваюцца як у адным сховішчы з фондам Я. Шутовіча, так і ў іншых. Найперш трэба адзначыць фонд Антона Грыневіча, які цалкам

⁸⁶ АРКР ЦНБ НАН Беларусі. Ф. 1, воп. 1, адз. зах. 242, л. 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 40, 41.

⁸⁷ Танк, М. Збор твораў / Максім Танк. — Мінск : Маст. літ., 1981. — Т. 6 : Дзённікі, літаратурна-крытычныя артыкулы. — С. 205.

⁸⁸ АРКР ЦНБ НАН. Ф. 1, воп. 1, адз. зах. 109.

з'яўляецца часткай Беларускага музея імя І. Луцкевіча, што праводзіў збор фальклорнага матэрыялу⁸⁹. А інструкцыя па каталагізаванні беларускіх народных песень у музеі, распрацаваная Т. Шалігоўскім, захоўваецца ў фондзе этнографа Майсея Грынבלата⁹⁰. У гэтым шэрагу вызначаюцца захаваныя ў фондзе Мар'яна Пецюкевіча яго артыкул на польскай мове пра музей і ўспаміны пра сустрэчу з Я. Купалам і Я. Коласам падчас іх прыезду ў Вільню ў маі 1941 года.⁹¹ У фондзе Уладаса Дрэмы ў Літоўскім архіве літаратуры і мастацтва ёсць толькі адзін ліст ад Я. Шутовіча за 1938 год, падчас яго працы ў якасці рэдактара часопіса «Калосьсе». У далейшым адносіны з беларускімі дзеячамі, акрамя М. Танка, У. Дрэмам амаль не падтрымліваліся. Аднак захаваліся яго пасведчанні як супрацоўніка музея за 1943–1945 гг., падпісаныя як Я. Шутовічам, так і Ю. Петрулісам⁹². Ёсць яшчэ і неапрацаваная частка яго архіва ў аддзеле рукапісаў бібліятэкі Урублеўскіх.

Сярод багатых, але неадследаваных крыніц па гісторыі музея трэба назваць таксама і архіў П. Сергіевіча, які захоўваецца ў прыватнай уласнасці ў сваякоў яго жонкі ў Польшчы. Яго дакументы маглі б даць найважнейшыя сведчанні па гісторыі музея: *«Пасля разгрому (бо інакш нельга назваць) нашага Музея аказалася, што мастак П. Сергіевіч мае нямала здымкаў і экспанатаў. Знайшліся розныя артыкулы аб Музеі, яго дзейнасці, і г. д. Усё гэта мой зяць Лявон Луцкевіч сабраў і апрацаваў у форме альбома “Матэрыялы да гісторыі Музея імя І. Луцкевіча”. Выйшла і вонкава, і па зместу вельмі цікава»*⁹³.

Такім чынам, асабісты архіў Я. Шутовіча можна назваць своеасаблівым і даволі грунтоўным месцам памяці пра музей з уласным кантэкстам: у шырокім — як гісторыі беларускага нацыянальнага руху Заходняй Беларусі і яго вывучэння ў 2-й палове XX ст., і больш вузкім — як біяграфіі самога дзеяча. Па дакументах асабістых архіваў і іх узаемасувязях можна меркаваць, што гісторыя музея адлюстроўваецца праз прызму дзейнасці яго кіраўнікоў А. Луцкевіча, М. Пецюкевіча, Я. Шутовіча, Ю. Петруліса на розных этапах функцыянавання. Кожны з іх узгадвае пераважна пра перыяд сваёй дзейнасці і вельмі мала абазначаны ў этапах папярэдніх і наступных.

Дадатак 1. Апытальнік для былых штатных і нештатных супрацоўнікаў Беларускага музею у Вільні, распрацаваны Я. Шутовічам. Машынапіс. 23.01.1971. Вільня // АРКР ЦНБ НАН. Ф. 1, воп. 1, адз. зах. 108, л. 53–59.

1. Хто вас назначыў ці якім чынам вы сталі супрацоўнікам Віленскага беларускага музею? Калі дзяржаўныя ўлады вас назначылі, то якія ўлады і якім дэкрэтам (падаць № дэкрэту і час яго выдання)?

2. У якім характары вы працавалі ў музеі?

3. Як доўга працавалі?

⁸⁹ АРКР ЦНБ НАН. Ф. 1, воп. 1, адз. зах. 108, арк. 38. Інструкцыя для збіральнікаў беларускай народнай песні. Машынапіс.

⁹⁰ АРКР ЦНБ НАН. Ф. 42, воп. 1, адз. зах. 2113, арк. 1–7. Інструкцыя па каталагізаванні беларускіх народных песень у Музеі (складальнік — кампазітар Тадэвуш Шалігоўскі).

⁹¹ АРКР ЦНБ НАН. Ф. 60, воп. 1, адз. зах. 7, 11, 95.

⁹² Літоўскі архіў літаратуры і мастацтва (LLMA). Ф. 551, воп. 1, адз. зах. 269. Л. 1–5.

⁹³ Верас 3. Выбраныя творы / Зоська Верас. — Мінск : Беларус. навука, 2015. — С. 377–378.

4. Дзе знаходзіўся музей, калі вы працавалі ў ім?
 5. Якую зарплату вы атрымоўвалі за працу ў ім?
 6. Што зроблена вамі для музею?
 7. Што выклікала ліквідацыю музею, якія матывы і меркаванні сталіся асновай яе? Хто загадаў ліквідаваць музей? Якія ўлады і на падставе якога дэкрэту гэтая ліквідацыя адбылася?
 8. У якім часе музей ліквідавалі?
 9. Хто вызначыў ліквідацыйную камісію і састаў яе членаў і імёны (падаць прозвішчы членаў камісіі)?
 10. Якімі крытэрыямі кіравалася камісія пры падзеле экспанатаў?
 11. Якія інстытуцыі і арганізацыі атрымалі зборы музею пасля падзелу?
- Дзе знаходзяцца цяпер гэтыя зборы?
12. Дзе знаходзяцца пратаколы ліквідацыйнай камісіі?
 13. Дзе знаходзяцца інвентарная і інш. дзелавыя кнігі Бел. музею пасля яго ліквідацыі?
 14. Вашая ацэнка дзейнасці ліквідацыйнай камісіі?
 15. Вашая ацэнка ролі Віленскага беларускага музея ў культурным і навуковым жыцці беларускага народу і значэнне музею у адносінах да іншых нацыянальнасцяў і культур?

Дадатак 2. [Луцкевіч А.] Беларускі музэй імя І. Луцкевіча ў Вільні* // АРКР ЦНБ НАН. Ф. 1. воп. 1. адз. зах. 384, л. 1–10.

Гісторыя беларускага народу шмат для каго каму здаецца няяснай, нявыразнай. У гістарычных доследах аб нашым краю ў расейскай ці польскай мове беларусаў называюць ці то народамі рускімі, ці — літвінамі. Апошні назоў паходзіць ад назову супольнага беларуска-літоўскага гаспадарства, якое называлася Вялікім Княствам Літоўскім.

Запраўды А тым часам беларусы маюць за забой даўгі гістарычны шлях. Беларускі язык выдзяляўся спасярод іншых славянскіх языкоў прыблізна каля VI стагоддзя пасля нараджэння Хрыста і заўсёды як ад расейскага ці ўкраінскага, так і ад польскага. А ў XIII стагоддзі разьвіваецца ўжо беларускае пісьменства і беларускі літаратурны язык займае месца языка ўрадавага ў В. Кн. Літоўскім ад часоў Міндоўга аж да канца XVII стагоддзя. Гэтым языком карыстаюцца і вялікія князі ў беларуска-літоўскім гаспадарстве, і князі двор, і асьвечаныя слаі грамадзянства, у тым ліку — духавенства. Як раз у В. Кн. Літоўскім беларуская культура, беларускае пісьменства, беларускае мастацтва дасягаюць найвялікшага, найбуйнейшага расцвету. І толькі блытаніна ў назове нашага народу, уведзеная расейскімі ды польскімі гісторыкамі, засланне праўды аб слаўнай культурнай мінуўшчыне беларускага народу.

Праўду гэту першыя пачалі выяўляць усяму сьвету беларускія працаўнікі на ніве гістарычнае навукі і архэалёгіі. З старых хронік і летапісаў, з грамат князёў і каралёў, з вялізарнае масы ўсялякага роду дзяржаўных і юрыдычных актаў, выкрываюць яны гэту праўду аб беларусах. А чысьленыя памяткі старасьветчыны даюць многабачны абраз нашага колішняга жыцця і нашае творчае культурнае працы.

* Наводле працы А. Луцкевіча “Беларускі Музэй імя Ів. Луцкевіча ў Вільні”

Усе гэтыя доказы праўды аб беларусах збіраюць беларускія музэі. Найвялікшыя з іх — Менскі дзяржаўны музэй і Віленскі Беларускі Музэй ім. Івана Луцкевіча.

Беларускі Музэй у Вільні — гэта плод працы ўсяго жыцця найвыдатнейшага пачынальніка беларускага нацыянальнага адраджэння с. п. Івана Луцкевіча. Ад трэцяе клясы гімназіі гэты — у будучыні — выдатны архэолёг збіраў усё тое, што датычыла гісторыі нашага народу. І усё, што за 25 гадоў сабраў (памёр маючы 38 гадоў), перад сьмерцю падараваў Беларускаму навуковаму таварыству ў Вільні — з засьцярогай, што з гэтае зборкі мусяць быць створаны Беларускі Музэй. Таварыства выпайніла ягоную волю і ў канцы 1921 году распачала работу над арганізацыяй Музэю. Ад гэтага часу наплывалі й наплываюць у Музэй усё новыя й новыя рэчы, часта вельмі цэнныя, павялічваецца ўсьцяж музэйная калекцыя.

Што ж можам мы пабачыць у Беларускім Музэі ім. Івана Луцкевіча? А вось што?*

Найстарэйшыя памяткі адносяцца да часоў гэтак званых дагістарычных, значыць — тых, аб якіх гісторыя ведае йшчэ вельмі мала. Зборка абыймае розныя рэчы з каменя (найстарэйшыя), пасля — з бронзы, урэшце — з жалеза. Усё гэта выкапана із зямлі — із старых магіл Беларусі, г. зв. курганоў. Шмат тут малаткоў, сякер, нажоў, усякае зброі і снадзіва да працы і шмат розных аздобаў і ўбораў, якія клалі ў магілу з цэлам нябожчыка; шмат і гаршэчкаў з гліны, у якіх нябожчыкаў стаўлялі ў магілу ўлюбленую імі ежу. І на гэтых рэчах, ужо якім найменш ёсьць тысяча гадоў, ёсьць ужо сляды рукі беларускіх мастакоў, ёсьць характэрныя беларускія аздобы, якія ўжываюцца нашым народам і сёння. Ёсьць у Музэі і памяткі з часоў удзельных князёў, што панавалі ў Полацку, Віцебску, Смаленску, Тураве, Менску, Горадні і г. д.***

Да гэтых часоў адносяцца і нашыя старадаўнія грошы, г. зв. грыўны — папросту, кукі серабра (каля 100 гр. вагі) у кшталце палачак. Калі трэба было «размяніць» гэткую грыўну, дык яе папросту рубалі на кукі — на вагу і ад гэтага рубаньня паўстаў старадаўны назоў «рублі». Ёсьць і цікаўныя памяткі беларускага царкоўнага будаўніцтва з XII стагодзьдзя (галосьнікі або рэзанатары з Каложскае царквы ў Гародні), ёсьць бронзавыя крыжы й мадалік з XII і XIII стагодзьдзя і г. д.

Багатае было некалі беларускае царкоўнае малярства. Беларусы прынялі хрысьціянства ў X стагодзьдзі з Візантыі (Грэцыі), і з гэтага часу ў нас пачало разьвівацца і пісьменства (першыя хрысьціяне навучылі наш народ пісьма славянскімі літарамі), і маляваньне царкоўных абразоў — ці то на дошках (іконы), ці на царкоўных сьценах. Малярства беларускае ў XII стагодзьдзі буйна расцьвітае, а ў XIV і XV стагодзьдзях беларускія маляры маюць такую добрую славу, што іх выпісваюць у другія старонкі, дапрыкладу — у Польшчу, дзе яны малююць сьцены капліц і касьцёлаў у Кракаве (капліца Ягайлы ў каралеўскім замку), у Сандоміры, Любліне і г. д. Найбольш

** Падаем апісанне музэйнае зборкі паводле працы А. Луцкевіча «Беларускі Музей імя Ів. Луцкевіча ў Вільні».

*** Запраўдную нацыянальную рэліквію прадстаўляюць пярэсёнікі з пачацямі полацкіх князёў з XI стагоддзя: Усяслава і Барыса.

памятак беларускага малярства асталася з XVI і XVII вв. Беларускія абразы лёгка пазнаць: бо яны маюць асаблівы вобраз у іх візантыйскі стыль зліваецца з заходнім, італьянскім (рэнасансавым), і гэта дае ім асаблівы, арыгінальны вобраз.

У Беларускім Музеі ёсць [малюнкi] пачынаючы на XIII–XIV стст. Прыгожыя малюнкi ёсць і ў старых рукапісных кнігах, аздобленых рукой беларускіх мастакоў. У Музеі ёсць гэтыя кнігі з XIV, XV, XVI і XVII стст.

Ёсць у Музеі і багатая зборка абразоў заходняга характару, касцельных і сьвецкіх, пачынаючы ад XVII ст. Найбольш абразоў з канца XVIII і з XIX стагодзьдзя. Усе яны або роблены сынамі нашае зямлі, або прадстаўляюць асобы, звязаныя з жыццём Беларусі. Побач з старымі ёсць і абразы сучасных мастакоў беларусаў (Сергіевіча, Сеўрука, Драздовіча) і ліцьвіноў (Варкаса, Дыдзяваса).

Багаты ў Беларускім Музеі аддзел разьбы з дрэва. Ёсць тут і творы індывідуальнага характару — фаховых разьбяроў (ад XVII ст.), і — народныя. Асабліва цікавыя фігуры Хрыста і сьвятых, выразаныя з дрэва беларускімі вясковымі разьбярамі-самавукамі. Сярод навейшае скульптуры ёсць творы Антакоўскага, Яхімовіча, Крэменя, сыноў беларускай зямлі. Рэдкая вельмі зборка народных «лубкоў» — рысункаў адбітых фарбамі на паперы. Яны паходзяць з XVIII і пачатку XIX ст. На некаторых ёсць яшчэ беларускія подпісы. Гэта зборка — запраўдная аздоба Музею.

Мы ўжо даўно перайшлі на памятку ўдзельнага пэрыёду і ўсё гаворым аб рэчах з часоў Вялікага Княства Літоўскага і навейшых. Як высока стаяла тады наагул беларускае мастацтва, паказуюць, да прыкладу, нязвычайна багатыя вопраткі віленскіх праваслаўных мітрапалітаў з XV і XVI ст., вышываныя па мастацку золатам і серабром. З мастацкім гафтаваньнем лучыцца і беларускае ткацтва, але памятку апошніх у Музеі ёсць толькі ад XVIII ст. Гэта вялізарныя дываны (гобэлены) ручное работы, ды і фабрычнае — з першае краёвае фабрыкі дываноў канцлера Тызенгаўза ў Горадні. Але найбольш цікавая — калекцыя знамянітых беларускіх слупкіх паясоў, што выраблялі на ручных варстатах беларускія ткачы ў Слуцку ў другой палове XVIII ст. Яны слаўныя на ўвесь сьвет. Такімі паясамі падпязываліся багатыя паны; насілі іх на кунтушох (гэткі строй з XVIII ст. ёсць у Музеі).

Асобны аддзел складае зборка ўсялякае зброі, якая ўжывалася ці выраблялася ў Беларусі ад найдаўнейшых часоў. Ёсць тут панцыры, кальчугі, мячы, шаблі, лукі, стрэльбы, пісталеты, крамнёвыя і г. д. Ёсць і зброя народная: дубінкі, рагатына. Цікавыя старадаўнія вайсковыя клямры ад паясоў і іншыя аздобы, а такжа вайсковыя мундзіра з часоў Напалеона і навейшыя.

Найбольш гаворыць нам аб часох Вялікага Княства Літоўскага аддзел беларускіх старадрукаў, грамат і пячацяў. Найстарэйшыя друкаваныя кнігі — гэта «Трыодь Цветная» з 1483; за імі йдуць слаўная Біблія д-ра Фр. Скарыны з Полацку (з 1517 г.), друкаваны ў Вільні па беларуску «Статут В. Кн. Літоўскага», зборнік законаў (першае друкаванае выданьне) і г. д. Сярод старых грамат, пісаных па беларуску на пэргаміне, бачым граматы слупкіх ды гальшанскіх князёў з XV ст. і багатую калекцыю беларускіх грамат з XVI і XVII ст. з подпісамі каралёў Жыгімонта I, Жыгімонта-Аўгуста, Сыцяпана Батуры, Жыгімонта III, Уладыслава IV. Усё гэта — жывыя сьведкі таго, што ў В. К. Літоўскім языком дзяржаўным быў язык беларускі.

Цікаўна тое, што ў гэтых часох і тутэйшыя жыды і татары гэтаксама гутарылі між сабой дома і пісалі па беларуску. Захаваліся чысьленныя памяткі гэтага, а найбольш красамоўная памятка — гэта так званы «Аль Кітаб» (або «Кіцёб»), сьвятая кніга мусульманская, перакладзеная на беларускую мову і напісаная арабскім пісьмом. Гэткі рукапіс з XVI стагодзьдзя ёсьць у Беларускім Музэі і прадстаўляецца адным з найбольш цэнных экспанатаў Беларускага Музэю.

З народнае творчасці нашых часоў цікаўныя тканіны. Або узоры тканін, народныя вопраткі, прадметы хатняга ўжытку, снадзіва да работы, караваі вясельныя, музыкальныя інструмэнты — ліра, дуда, жалейкі, трубы, рогі, цымбалы.

Дапаўняе Музэйную зборку багаты архіў старых рукапісаў і дакумэнтаў дый новых — ад пачатку беларускага нацыянальнага адраджэньня, — а так жа багаты кнігазбор, у якім можам знайсці блізу ўсё тое, што друкавалася і друкуецца па беларуску або ў іншых мовах аб Беларусі й беларусах, аб нашай мінуўшчыне і сучаснасці.

З музэйнае зборкі, з архіву і бібліятэкі карыстаюцца ня толькі беларускія навуковыя дасьледчыкі, але й чужыя, часта загранічныя, якія спэцыяльна дзеля гэтага прыхаджаюць у Вільню.

Музэй утрымлівае беларускае грамадзянства з сваіх складак. Уваход у Музэй для ўсіх даступны і бясплатны.

Ариана Шапко

ДЕЛОПРОИЗВОДСТВО БГУ В ЛИЦАХ: ИЗРАИЛЬ ОВСЕЕВИЧ УРМАН

Ведение делопроизводства в учреждениях любой организационно-правовой формы требует, в первую очередь, компетентного подхода, особенно, если организация только что создана. Открытию Белорусского государственного университета (БГУ) предшествовали совещания и обсуждения, подготовка и оформление документов, решений, а после официального начала работы университета шел огромный поток дел, требующих документального отражения и закрепления. Документирование управленческих решений, заседаний, встреч вели сотрудники, занимавшие должности делопроизводителей и им соответствующие.

Автором подготовлена статья «Делопроизводство БГУ в лицах: Дмитрий Иванович Серко», в которой речь шла об одном из таких служащих, его карьерном пути и работе в структурах БГУ и иных учреждений. Д.И. Серко специализировался в сфере делопроизводства, как до БГУ, так и после, изменяя только специфику документации ввиду конкретной отрасли учреждения. Следует рассказать еще об одном сотруднике университета, который начал свой карьерный путь с канцелярии БГУ, а позже перешел в иную профессиональную сферу.

Исследователи, воссоздавая историю развития Белорусского государственного университета, издали сборники по определенным историческим периодам: «Памяць і слава: Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт 1921–1941»,